

Prof. Dr.

KEMAL H. KARPAT

KISA TÜRKİYE TARİHİ

1800-2012

KISA TÜRKİYE TARİHİ
1800-2012

Prof. Dr. Kemal H. Karpat

TİMAŞ YAYINLARI | 2966
Tarih İnceleme Araştırma Dizisi | 50

EDİTÖR
Tuğçe İnceoğlu

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Kasım 2012, İstanbul

9. BASKI
Ekim 2019, İstanbul

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
 timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CILT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI MODERNLEŞMESİ VE İMPARATORLUĞUN ÇÖKÜŞÜ (1800-1918)

1. İLK REFORM HAREKETLERİ (1800-1839) 13
2. TANZİMAT DÖNEMİ (1839-1876) 46
3. SULTAN ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1876-1908) 68
4. İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ (1908-1918) 83

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'İN KURULUŞU VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ (1918-1960)

1. MİLLİ KURTULUŞ HAREKETİ
(1918-1922) 111
2. İNKILAPLAR DEVRİ (1923-1938) 139
3. İNÖNÜ DÖNEMİ VE DEMOKRASİYE GEÇİŞ
(1938-1950) 161
4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950-1960) 169

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GERÇEK DEMOKRASİ VE ÖZ KİMLİK ARAYIŞI
(1961-2012)

1. GENEL ÇERÇEVE: CEMAAT, MİLLET VE ANADOLU ORTA SINIFININ GÜÇLENMESİ	179
2. ASKERİ VESAYET ALTINDA DEMOKRASİ ARAYIŞLARI (1961-1971)	187
3. KOALİSYONLAR KARMAŞASI (1971-1980)	203
4. YENİ BİR DÖNEME DOĞRU: 12 EYLÜL 1980 DARBESİ.....	210
5. TURGUT ÖZAL DÖNEMİ: ÖZE DÖNÜŞ VE NORMALLEŞME (1983-1993)	218
6. ÖZ VE GERÇEK KİMLİK ARAYIŞI VE İSLÂM	228
7. ESKİ DÜZENİN İFLASI VE YENİ BİR DÜZEN ÖZLEMİNİN DOĞUŞU (1993-2002)	236
8. AK PARTİ İKTİDARI (2002-2012)	243
9. TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1952-2012)	269
10. SON SÖZ	293

EKLER

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLARI.....	303
PARTİ İSİMLERİ VE KISALTMALARI.....	304
1950-2009 TÜRKİYE GENEL SEÇİM SONUÇLARI.....	307
KAYNAKÇA	323
İNDEKS	335

ÖNSÖZ

Türk tarihi bir bütün olarak ele alınırsa toplumun, kültürün ve sosyal değerlerin siyasi değişmelere ayak uydurarak nasıl değiştikleri ve değişerek nasıl gelişim gösterdikleri daha iyi anlaşılır. Türkiye tarihi, Cumhuriyet'in ilanından ve bilhassa 1932 Tarih Kongresi'nden 1950'lere kadar -hatta bazı çevrelerce ondan sonra da- Osmanlı ve Selçuklu tarihlerinden kopuk bir şekilde yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratmak amacıyla ele alınmıştır. Devlete hâkim tek parti rejiminin bu kararı her ne kadar toplumu geçmişinden ve kültüründen koparamamışsa da Türkiye'deki tarihî düşüncüyü birçok bakımdan etkilemiştir. Dahası bu etki zamanla azalsa da hâlâ devam etmektedir. Bir tarih yazarının kendi görüşünden geldiği sosyal grubun hâkim ideolojilerinden ve değerlerinden arınmış, objektif tarih yazması güç olsa da imkansız da değildir.

Elinizdeki kitap, Türkiye tarihini, Osmanlı Devleti'nin en köklü değişimi yaşadığı 19. yüzyıl ile Cumhuriyet dönemini birbirine bağlayarak devamlılık ve değişme içinde ele almaya gayret etmiştir. 1800'den günümüze (2012) kadar gelen olayları inceleyen bu kitap, ayrıntıları bir yana bırakarak mümkün olduğunca ana olaylar ve gelişmeler üzerinde durmuştur.

Ayrıca, bu olayların -göçlerin Balkanlarda yaşayan gayrimüslimler arasındaki milliyetçiliğin vs.- Osmanlıların Müslüman bölümünü, cemaatten bir millet şekline nasıl dönüştürdüğü üzerinde de durulmuştur. Bu değişmeler dini, bir inanç ve kimlik sistemi yanında modernleşme sürecinde bir siyasi milli kimlik kaynağı hâline getirmiş ve Türkiye'nin milli devlet hâline gelmesine yardım etmiştir. Böyle bir

görüŖ belki ne resmî inanıŖla ne de sosyalistlerin, laik milliyetçilerin, dogmatik Kemalistlerin ve liberallerin görüŖleriyle baėdaŖmaktadır. Fakat gün geçtikçe Türkiye tarihini bütünüyle görmek isteyen, tarihî, siyasi ve kültürel çerçevesi içinde kendi özüne uygun modernleşmiş bir Türkiye düşünenlerin sayısı gittikçe artmaktadır. Bu kitabın bir amacı da tarihe çok yönlü bir yaklaşımı desteklemektir.

Daha ayrıntılı ve teorik tartışmaları kapsayacak bir tarih kitabı çok hacimli olacağı için çok az kiŖi tarafından okunacaktır. Bugün piyasada mevcut birkaç yüz sayfadan oluşan popülerize edilmiş tarih kitapları çok rağbettedir. Buna karşılık birkaç ciltlik ilmî değeri yüksek kitaplar maalesef daha az okunmaktadır. Örnek olarak Mahmut Goloėlu'nun dokuz ciltlik çok değerli *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*'ni göstermek mümkündür. Yine de daha ayrıntılı bir şekilde Cumhuriyet Türkiye'sini ele alan tarih kitapları da son yıllarda gittikçe rağbet görmektedir ki bu da Türkiye'nin entelektüel seviyesinin yükseldiğine işarettir. Bu cümleden hareketle, Osmanlı Devleti'nin değişerek bugünkü Türkiye'ye nasıl dönüŖtüėünü bütün ayrıntılarıyla ele alan 900 sayfalık *İslam'ın SiyasallaŖması* kitabının da 3. baskısını yaptığını belirtmek yerinde olur. Elinizde bulunan bu kitap *İslam'ın SiyasallaŖması*'nda ayrıntılarıyla ele alınan birçok konuyu özümseyerek vermiştir. *İslam'ın SiyasallaŖması* hakkında tanınmış tarihçi Prof. Feroz Ahmad'ın eleştirisi çok iyi bir fikir verebilir.

İslam'ın SiyasallaŖması, Türkiye'nin yetiŖtirmiş olduğu en önemli bilim adamlarından; yıllarca çalışmalarıyla ülkesinin siyaset ve sosyal bilimlerine katkılarda bulunmuş Kemal H. Karpat'ın, kendi ifadesiyle 'meslekî hayatı boyunca zihninde yoğurduğu' en önemli eseridir.

Yazar kitapta, Osmanlı Devleti'nin başlangıcından çöküşüne kadar geçen süreçte siyasal ve sosyo-kültürel değişimleri ele alırken; İslam'ı hem toplumun varlığını korumaya yönelik bir kimlik hem de kültürel gelişmesine, özünü kaybetmeden değişmesine yardım eden, bu anlamda önemli katkılarda bulunan bir kurum olarak irdeliyor.

Eserde, özellikle imparatorluğun son dönemlerinde II. Abdülhamid'in dış siyasetinin devletin bütünlüğünü korumaya yönelik anlayışına, eğitim sisteminin yeniden biçimlendirilmesine, saltanatın siyasi gücünü artırmasına yer verilmiştir. Karpat, padişahın saltanatın son günlerinde ortaya çıkan değişmelerle birlikte, istibdata yönelik eylemlerin nasıl bir rejim değişikliğine ve hürriyet özlemlerine kaynaklık ettiğini de geniş bir düşünsel çerçeve içinde incelemektedir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Türklerin büyük çoğunluğunun 'orta yolda', modernist, ilerici ve demokratik düşünceli olduğunu öne süren, ama aynı zamanda da dinin emirlerini yerine getirsün veya getirmesün Müslüman olduklarını savunan Kemal H. Karpat, bu kitabında, Türkiye'de modernlik, demokrasi ve İslâm'ın birbiriyle çatışan değil, birbirlerini tamamlayan ve bütünleyen kavramlar olduğuna dikkat çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya sistemine dahil olduğu 19. yüzyılda kapitalizmin imparatorluk üzerine etkilerini ele alan bu kitap, dönemin ekonomisi ve toplumunu temel alan birinci sınıf bir entelektüel tarih çalışmasıdır.

İslam'ın Siyasallaşması aşağı yukarı 1918'e kadar oluşan olayları incelemesine karşılık elinizdeki bu kitap 2012 yılı dahil Cumhuriyet dönemini de kapsamaktadır. Okunması kolay olmakla birlikte tarihi popülerize eden bir kitap değildir. Okullarda genç kuşakların tarih anlayışını zenginleştirmeyi ve aynı zamanda kendi tarihleri hakkında bilgi edinmelerini ana hedef olarak almaktadır.

Türkiye-Osmanlı tarihiyle ilgili bu çalışmada kullanılan kitapların bazıları bibliyografyada gösterilmiştir. Bizim kitabımız birçok çalışmamızda olduğu gibi ağırlığı değişme ve devamlılığa vererek her bakımdan analitik ve objektif kalmaya gayret etmiştir. Ama son karar kuşkusuz okuyucunundur.

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANLI MODERNLEŞMESİ VE
İMPARATORLUĞUN ÇÖKÜŞÜ
(1800-1918)

1. İLK REFORM HAREKETLERİ (1800-1839)

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılı, Cumhuriyet Türkiye'si ve Balkanlarla, Ortadoğu'da yirmiden fazla ülkenin doğuşunu hazırlayan bir dönemdir. Geçmiş yüzyıllarda mevcut olmayan veya doğuş sürecinde olan çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve teknik faktörlerle bütün dünyada köklü, değiştirici etkisini gösteren sanayileşme, kapitalizm ve iktisadi-siyasi emperyalizm, 19. yüzyılda geleneğe bağlı toplumları esaslı bir değişimin içine sürüklemiştir. Şüphesiz Osmanlı Devleti'ni de çok yönlü olarak derinliğine etkisi altına alan bu gelişme ve değişimleri layıkıyla inceleyebilmek için yeni yaklaşım ve kavramlar kullanmak gerekmektedir. Burada, Osmanlı devrindeki olayları sıralamak yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunun hangi süreçlerden geçtiği ele alınacaktır.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda karşılaştığı başlıca mesele, idari kuruluşların kendilerinden beklenen vazifeleri gereği gibi yerine getirememesiydi. Başka bir tabirle, temel mesele devlet bürokrasisinin yeteri kadar rasyonel, sistematik ve bilhassa verimli çalışmaması olmuştu. Osmanlı idari müesseselerinin ve personelinin neden fayda ve verimlilik esaslarından uzaklaştığını burada uzun uzadıya incelemeye imkân yoktur. Sosyal yapının değişmesi, ordunun yeni silahlarla donatılmasının ortaya çıkardığı mali meseleler, idari teşkilatın iktisadi kaynakları kontrol etmesi ve bu sayede sahip olduğu mali imkânlarını durmadan artırmak istemesi, bunların karşısında yeni sosyal grupların kuvvet kazanarak siyasi haklar istemeleri, dev-

letin hem idari hem de ahlaki vazifeleri yürütmekle görevli olması, geçmiş yüzyıllarda padişah ve bürokrasinin halkla alakasının azalmış bulunması ve diğer birçok şartın değişmesi, mevcut idari sistemin yetersizliğini ortaya koymuştur.

Osmanlı Devleti, daha kuruluşundan itibaren durmadan değişen ve gelişen bir cemiyet olmuştur. Böylece, müesseseleri ve kültürü ile daha 15. yüzyılda kendine has bir dünya görüşüne sahip bir medeniyet yaratmıştır. Bu gelişme süresince Osmanlı Devleti, canlı bir bünye gibi, eski Türk siyaset ve toplum geleneklerinden, daha sonra da Doğu ve Batı medeniyetlerinden harmanlayarak kendine has siyasi ve kültürel bir sistem yaratmış ve bu sistemin kültür çerçevesi içinde kendine göre bir değişim usulü de bulmuştur. Her medeniyet, başka medeniyet ve kültürlerden aldığı yabancı müesseseleri ve âdetleri kısmen kendi değiştirerek, kısmen de tamamlayarak bünyesine uydurur. Her medeniyetin çeşitli değişim safhaları vardır ve bir safhadan diğer safhaya geçiş sarsıntılı olur. Mesela, Osmanlı Devleti'nin beylik hâlinde kuruluş safhasından sonra, 15. yüzyılda kuvvetli bir merkezî sisteme geçiş süreci hayli sarsıntılı olmuştur. Fakat neticede devlet kendi değişim usullerine uygun bir gelişme safhasına girmiş ve ondan sonra da değişimlere aynı şekilde ayak uydurabilmiştir. Nitekim 18. yüzyılda örnek alınan Avrupaî topçu ve istihkâm birlikleri ve kurulan mühendishane büyük sarsıntıya meydan vermeden Osmanlı askerî bünyesiyle bağdaştırılabilmektedir. Yüzyılın sonunda, bu geleneğe bağlı değişim fikri bir yana bırakılarak, onun yerine daha köklü yenileşme veya ıslahata girişme düşüncesi rağbet görmeye başlamıştır. Böylece 19. yüzyılda “çağına uymak” şeklinde ifade edebileceğimiz yeni bir mesele ortaya çıkmış bulunuyordu. Biz burada, bunu kısaca “modernleşme” olarak ifade etmeye gayret edeceğiz.

“Muasırlaşma, çağdaşlaşma, asrileşme, Batılılaşma, Avrupalılaşma” gibi muhtelif isimler altında, çeşitli zamanlarda sürekli olarak devleti, düşünce adamlarını ve halkı meşgul etmiş olan bu mesele, bugün de değişik bir şekil almakla beraber ülkenin başlıca meselesi olmaya devam etmektedir. Modernleşme, temelde Avrupa'nın iktisadi, askerî-siyasi gücüne karşı koymak ve bu sayede ülkenin siyasi hürriyetini,

sosyal ve kültürel benliğini koruyarak devamlılığını sağlamak için başvurulmuş bir yoldur. Daha başlangıçta “modernleşme” adı altında toplanan sosyal, ekonomik, siyasi değişimlerin takip edeceği iki ana yol belirmiş bulunmaktaydı. Birinci yol, Avrupa’ya iktisadi ve askerî üstünlüğü sağlayan teknolojiyi ve onun getirdiği teşkilatı kabullenerek, siyasi, kültürel ve sosyal değişimlere ikinci derecede önem vermektir. Kültürel, sosyal ve siyasi gelişmelerin, belli bir süre içinde, kendiliğinden teknolojik değişimlere ayak uydurmaları tabii idi. İkinci yol, teknoloji ve teknolojinin bağlı olduğu maddi faktörleri bir yana bırakıp, Avrupa’nın siyasi teşkilatına, düşüncesine ve yaşayışına öncelik vererek bunları modernleşmenin ilk şartı yapmaktır. Nitekim Japonya, birinci yolu takip ederek 20-30 sene içinde iktisadi ve askerî bakımdan Avrupa seviyesine çıkabilmiştir. Mısır’da, Mehmed Ali Paşa, 1810’dan sonra Japonya’ya benzer bir yol takip ederek, 20 yıl içinde oldukça modern bir ekonominin temelini kurmuş ve modern bir ordu yetiştirmiştir. Ne var ki bu gücünü Osmanlı merkezî idaresine karşı kullandığı için neticede bu hareketi, kısmen Fransa’nın da teşvikiyle İslâm dünyasının zararına olmuştur.

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda kendi tarihi ve kültürü çerçevesi içinde bazı askerî modernleşme teşebbüslerinde bulduktan sonra, yüzyılın sonunda Avrupa’yı model alarak, siyasi, kültürel ve idari değişimleri ön plana almıştır. Bu kararı, III. Selim ve onun himayesinde Avrupa kültürünün büyük tesiri altında kalan Osmanlı bürokrasisi içinde ıslahatçı olarak tanınan küçük bir grup vermiştir. Üst yapıyı değiştirmek suretiyle III. Selim zamanında başlayan bu tip modernleşme, II. Mahmud’un padişahlığı süresince de devam etmiştir. Avrupa’yı model alarak girilen ıslahatçılık, böylece en üst kademedeki, bizzat devletin temsilcisi olan sultan tarafından başlatılmıştır.

İslâm topluluklarında devlet, toplumun siyasi ve manevi ifadesi ve dinî emirlerin yerine getirilmesine nezaret eden bir teşkilat olduğu için Avrupa devletlerinden çok farklı bir benliğe sahiptir. Bu benlik ve görevler gereğince, İslâm’da, devleti toplumdan ayırmaya imkân olmadığı gibi devlet adına toplumun görevlerini yerine getiren idareciler ve bu arada sultanlar da kendiliğinden büyük yetkiye ve dolayısıyla saygı ve nüfuza sahip idiler. Temel prensip din olduğu

için halk ancak dinî vecibeleri yerine getirmedeği hâllerde idarecilerin emirlerine uymayabilirlerdi. III. Selim'in ve II. Mahmud'un giriştikleri ıslahat hareketleri, aslında siyasi ve kültürel bir modernleşme olduğu için daha başlangıçta devletle toplumu, hâlli mümkün olmayan bir kültürel çelişkiye itmiş oluyordu. Nitekim İslâm devlet felsefesine, teşkilatına ve akidelerine göre kurulmuş ve ordusunu da ona göre yetiştirmiş, kendine has bir sosyal ve kültürel benliğe sahip olan Osmanlı toplumu, girişilen ıslahatın bunlardan tamamen farklı olan Avrupa müesseseleri ve devlet felsefesi ile bağdaşması için ister istemez bazı hususiyetlerinden fedakârlık yapmak zorunda kalacaktı.

Esas mesele, şu veya bu usulün ve müessesenin Avrupâdan maddi olarak alınması değil, bu hareketin altında yatan düşünce ve gerekçe, yani Avrupa medeniyetini kendi medeniyetinden üstün görmeydi. Bu arada sultan ve onun etrafında bulunan ıslahatçı idari sınıf, dine bağlı kaldıklarını, buna karşılık yaptıkları ıslahatın devleti kurtaracağını samimiyetle ileri sürmekteydi. Bu kişiler, her ne kadar kendi görüşlerini kabul etmeyenleri cehaletle itham etseler de, kendileri de giriştikleri ıslahatçılığın felsefi ve siyasi manasını aslında tam olarak anlayamamışlardı. Bu da modernleşme stratejisinin yanlış seçilmiş olmasından ileri gelmiştir. Ruhunda Avrupâlılaşmayı ideal bir gaye edinen bu çeşit bir modernleşme anlayışının, kısa bir süre içinde kolaylıkla hal yoluna koyabilecekleri birtakım meseleleri bir yana bırakarak ikinci derecede ehemmiyeti olan konulara eğilmesi, toplum içinde kendi kültüründen yabancılaşma tehlikesini ortaya çıkarmıştır.

Islahat veya modernleşmeyi üzerine alan devletin de bunu başarabilmesi için merkezî idareyi yeteri kadar güçlü kılması gerekiyordu. İşte bundan dolayıdır ki ıslahat gayesiyle merkezî idareyi kuvvetlendirmek düşüncesi, 19. yüzyılda eskisiyle kabul edilemeyecek kadar farklı yeni bir merkezîyet sistemi ortaya çıkarmıştır.

YENİ MERKEZİYETÇİ SİSTEM

Yeni kurulmak istenen idari merkezîyet sistemi, otoritenin düzenlenmesiyle ilgili olduğu kadar her alanda baş gösteren yeni ihtiyaçları

karşılama gayesini de güdüyordu. Sosyal ve ekonomik farklılaşma sonucunda artan faaliyetleri düzenlemek ve bunların gerektirdiği uzmanlaşmayı gerçekleştirmek ihtiyacı, daha 18. yüzyılın sonunda şiddetle duyulmaya başlanmıştı. Mesela, nüfusun azalmasına yol açacak kadar yaygınlaşan kolera ile savaşta başarı kazanmak, uzmanlaşmış bir sağlık teşkilatıyla mümkündü. Ancak vakıflarla beslenen sağlık müesseseleri bunun için yeterli değillerdi. Dahası söz konusu vakıf müesseseleri de türlü sebeplerden bozulmuştu. İşte bundan dolayıdır ki yeni hizmetler, düzenlemeler, orduyu güçlendirme ihtiyaçları, Osmanlı idarecilerini Avrupa tipi bir bürokrasi ile yeni bir merkezîyet usulünü kabul etmeye sürüklemiştir.

Klasik Osmanlı devlet teşkilatında, başında padişahın bulunduğu bir merkezîyet sistemi geçerli olduğu için çoğu kimse III. Selim zamanında teşebbüs edilen yeni merkezîyetçiliği eski usulün bir devamı olarak görmektedir. Hâlbuki bu benzeş ancak görünüştedir; çünkü klasik Osmanlı merkezîyet sistemi, kendine mahsus bir sosyal yapıya ve teşkilata dayanan dar sahalı, yani sayıları çok sınırlı birkaç faaliyet alanını içine alan bir merkezîyet idi. Yeni merkezîyetçilik kendine geniş bir faaliyet sahası açtığı için eskiden devlet otoritesini çok hafif ve dolaylı bir şekilde hisseden kişi ve gruplar, bu defa bürokrasi ile doğrudan doğruya temas kurarak devletin siyasi otoritesini yakından hissedebiliyordu. Böylece yeni merkezîyetçilik, yüzyıllardan beri merkezle taşra ve taşradaki sosyal gruplarla merkez memurları (Bâbîâlî) arasında kurulmuş bağları ve çıkarları köklü bir değişikliğe uğratmış oluyordu. Merkezî idarenin genişlemesi, ister istemez, memur sınıfının da sayısını artırmıştır. Çok yönlü olan bu gelişmenin teferruatına girmesek bile yeni merkezîyetçiliğin bürokrasinin genişlemesine ve üç ana gruba bölünmesine yol açtığı söylenebilir.

Bunlardan birincisi ve en küçüğü olan ıslahatçı grup, padişaha dayanarak ve durmadan genişleyerek II. Mahmud zamanında devlet idaresini eline geçirmiştir. Aslında sivil bürokrasinin ilk belirtisi olan bu grup karşısında Osmanlı bürokrasisinin geleneğe bağlı kanadını teşkil eden askerî-idareci bir grup yer alıyordu. Bunlar 1815'lere kadar Osmanlı bürokrasisinin belkemiğini oluşturuyorlardı. İleride

işaret edeceğimiz gibi kuvveti eline geçiren yeni sivil bürokrasi, eski kalemiye sınıfının kâtipleri arasından çıkarak reisülküttâbın etrafında gelişmiştir. Osmanlı klasik bürokrasisinin modernleşme karşısında uğradığı parçalanma sonunda meydana gelen üçüncü grup, yeniçeriler ve onların yakın oldukları bostancılar vs. idi. Yeniçeriler, bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde, orduda ve devlet idaresinde büyük rol oynamış bir gruptu. 19. yüzyılda eski ocak teşkilatını korumuş olan yeniçeriler, hâlâ Osmanlı askerî geleneğinin gerçek temsilcisi olduklarını iddia etmekteydiler. Fakat sosyal ve ekonomik değişimler onları da etkisi altına almıştı. 19. yüzyılda yeniçerilerin karşılaştıkları iki temel mesele vardı. Öncelikle, daha 16. yüzyıldan başlayarak yeniçeriler yavaş yavaş geçim güçlüklerinin baskısıyla ticaret ve sanarla uğraşmaya ağırlık vererek devlet yapısı içinde en alt seviyeye düşen bir grup hâline gelmişlerdi. Piyasanın dalgalanmasından müteessir olan bir grup olarak, yeniçerilerin sosyal ve ekonomik görüş ve tutumları küçük esnafla aşağı yukarı aynıydı. Yeniçerilerle ilgili ikinci mesele ise düzenli ve disiplinli bir ordu hâline girmekten kaçınarak yeni silahların kullanılmasını istememeleriydi.

18. yüzyıl sonunda Osmanlı küçük esnafının, Avrupa rekabeti yüzünden karşılaştığı güçlükler, yeniçerileri yakından etkilemekteydi. Çünkü onlar, ordudan fazla bu grupla irtibat hâlindeydiler. Yeni bir ordunun kurulması ve bu ordunun silahlarını merkezî tersanelerden veya dışarıdan temin etmesi, küçük silah yaparak veya satarak geçinen bazı esnafı ve bu arada yeniçerileri güç durumda bırakmıştı. Ayrıca sefere çıkan orduların giyecek ve yiyecek tedarikinin merkezileşmeye ve tekelleşmeye yüz tutması, küçük esnafın ve bu arada yeniçerilerin zararına olmuştu. Nitekim Patrona Halil İsyanı'nda, 1730'da İran Seferi'ne çıkan ordunun iaşesinin Tekirdağlı bir ayana verilmesinin de rol oynadığı bilinmektedir. Yeni tipte bir merkeziyetçiliğin yerleşmesi ve modernleşmenin yeni bir ordu kurmakla başlaması, zaten öteden beri hizmet bakımından lüzumsuz bir hâle gelmiş olan yeniçerilerin saf dışı kalma durumlarını bir kat daha artırmıştır. Dolayısıyla, kurtuluşu direnmede ve ıslahatçılar aleyhine olanlarla işbirliği yapmakta bulmuşlardır.

Gerek yeniçerilerin durumu gerekse Osmanlı tarihi, yenilik-
eskilik çatışması şeklinde değil de sosyal ve ekonomik şartların ışığı
altında incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Mesela Nizam-ı Cedid
ordusunun üniformalarından eğitim vasıtalarına kadar dışarıdan
temin edilmesi hem küçük esnafı hem de küçük esnafın bir kolu olan
yeniçerileri güç duruma sokmuştur. Keza II. Mahmud'un, 1826'da
Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırdıktan sonra kurduğu modern ordu-
nun bir askerî gelenekten mahrum kaldığı, bu orduda görev yapacak
askerlerin kelepçe takılarak İstanbul'a getirildiği bilinmektedir. Temel
bir felsefesi olmayan, niçin savaştığını ve neden öleceğini bilmeyen
askerlerden meydana gelen bu ordunun savaşlarda kolayca yenildiği
de bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde modern manada bir ordu, yani
hizmet süresi belli, teşkilatı ve felsefesi günün koşullarına uygun olan
bir askerî teşkilat, ancak 1840'tan sonra kurulmuştur.

Sonuçta yeni idari merkezîyetçilik ve onun sebep olduğu deęi-
şiklikler, bütün devlet teşkilatını ve yapısını yakından ilgilendiren
ve 19. yüzyıl boyunca çeşitli şekillerde Osmanlı Devleti'nin iç ve
dış siyasetine etki eden bir mesele olarak önemini korumuştur. İşte
yukarıda kısaca temas ettiğimiz ıslahatçılık ve Avrupa usulü yeni
idari merkezîyetçilik, III. Selim'in 1793'ten sonra başlattığı Nizam-ı
Cedid (Yeni Düzen) Hareketi'nde elle tutulur gözle görülür ifadesini
bulmuştur.

NİZAM-I CEDİD HAREKETİ

Nizam-ı Cedid ihtiyacını doğuran itici sebep; ticarete, tarımda
ve sosyal yapıda meydana gelen değişiklikleri hesaba katarak bun-
ların gerektirdiği hususları yerine getirecek şekilde akılcı, sistematik
ve verimli hareket edebilen bir idare mekanizması geliştirmektir.
Nitekim III. Selim'e sunulan ıslahat layihaları içinde Tatarcık Abdullah
Efendi'nin layihası, bu yolda önemli ekonomik tavsiyelerde bulun-
muştur. Sonunda padişahın birinci derecede benimsediği tavsiye,
Ratib Efendi'nin ileri sürdüğü görüşler olmuştur. Bu görüşler içinde
kuvvetli bir ordu kurmak suretiyle merkezî idareyi güçlendirme husu-

su ön planda yer alıyordu. Dolayısıyla meselelerinin çözümlenmesini isteyen köylü, esnaf, ulema, asker ve şehir halkının isteklerine cevap verilmek yerine, bu meselelerin ağırlaşmasında başrol oynamış bulunan merkezî idarenin gücünü artırma yoluna gidilmiştir. Nitekim yeni düzenin belki de tek ve en büyük başarısı, 1793'ten sonra başlayan Nizam-ı Cedid ordusunu kurmak olmuştur. Geleneğe bağlı Osmanlı ocak teşkilatına dayanılarak kurulan bu ordu, dış görünüşü itibarıyla Avrupa ordularına benziyordu.

Nizam-ı Cedid fikri, Batı medeniyetini kendine model alacağını ilan ediyordu. Böylece Batı medeniyetinin, Osmanlı-İslâm medeniyetinden üstün olduğunu, bu medeniyetin temsilcisi ve koruyucusu mevkiinde olan sultan, zımnen kabul etmiş oluyordu. Gerek III. Selim devrinde gerek ondan sonraki devirlerde İslâmiyet'in ve Osmanlılığın Batı'dan üstün olduğunu savunan birçok fikir ileri sürülmüşse de devamlı olarak Batı'dan alınan birtakım müesseselerin ve sayıları gittikçe artan ıslahatçı grubun kuvvet kazanması, bu iddiaların samimiyetini şüpheye düşürüyordu. Toplum, yabancı bir dine dayanan başka bir kültürün tehdidiyle karşılaşınca ister istemez tepki gösterdi. İşte bu tepki; iktisadi, teknik ve idari meseleler yerine ıslahatçılığın kültürel ve dinî tarafları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca Nizam-ı Cedid ordusunun oldukça yüksek olan masraflarını karşılamak için kurulan mali teşkilat (İrad-ı Cedid), birçok kimsenin ekonomik çıkarlarını tehdit etmiş, bu durum onları yeni kurulan ordunun aleyhine döndürmüştür.

Diğer taraftan Avrupa tipi bir ordu kurmaktansa mevcut Osmanlı ordusunun köklü bir değişime tabi tutularak günün ihtiyaçlarına uygun bir şekilde hazırlanmasını savunan memurlar ve subaylar, vazifelerinden alınıp taşraya gönderilmiş veya önemsiz görevlere verilmişlerdir. Nizam-ı Cedid askerinin Fransız üniformasıyla ve Fransız subayları emrinde talim yapması, halk tarafından da iyi karşılanmamış ve bu orduya yabancı bir ordu gözüyle bakılmıştır. Tabiatıyla merkezî idarenin kuvvetlenmesinden çekinen ve eyaletleri büyük bir kuvvet hâline gelen ayanların yanı sıra devlet bünyesindeki yerlerini ve nüfuzlarını kaybetmekten korkan yeniçerilerle geleneğe

bağlı bürokrasi de sayısı 30.000 askere çıkan bu ordudan tedirgin olmuştur. Yeniçeriler ve ayanlar arasındaki bu tedirginlik ve endişe, Müslüman Osmanlı tebaasının kendi devletine ve onu temsil eden padişaha şüpheyle bakmasına sebep olmuştur. Bu tedirginlik halk arasında da neticede her yeniliğe karşı koyma gibi menfi bir davranış şeklini almıştır. Böylece merkezî idarenin yenilik adına giriştiği bu hareket, 19. yüzyılda, güttüğü gayeden saparak kendine mahsus bir çığır açmış ve Osmanlı toplumunu kökünden sarsmıştır.

SİYASİ GELİŞMELER

Osmanlı Devleti'ni 19. yüzyıl başında yakından ilgilendiren başlıca siyasi ve askerî hadise, Fransa'nın Mısır'ı işgali olmuştur. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinin asıl hedefiyse, İngiltere'nin Akdeniz'deki hâkimiyetine son vermek suretiyle, Hindistan'a doğru yayılma siyasetini gerçekleştirmektir. Bu gaye uğruna, daha 18. yüzyılın sonunda Fransa, Avusturya ile anlaşarak Venedik Cumhuriyeti'ne son vermiş, Venedik'in Adriyatik Denizi'ndeki adalarını ve Balkanlardaki limanlarını işgal ederek doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin komşusu olmuştur. Bir sene sonra, yani 1798'de Mısır'ı işgal eden Napolyon, önce buraya padişahın izniyle geldiğini söylemiş, sonra da Mısırlılara Arap olduklarını, Türkler tarafından ülkelerinin harap edildiğini anlatmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Fransa'yı Mısır'dan çıkarmak ve İslâm dünyasında yeterince azalmış olan itibarını artırmak için her yola başvurmuştur. Bu uğurda devlet, biri 1799'da İngiltere'yle ve diğeri de II. Katerina'nın ölümünden sonra 1796'da tahta çıkan Çar Pavel sonrasında yumuşak bir siyaset izleyerek Bâbıâli'yi kazanmak isteyen Rusya ile Fransa'ya karşı olmak üzere sekiz senelik ayrı ayrı iki ittifak antlaşması imzalamıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda Fransa, İngiliz amirali Nelson'un donanmasına Abu Kir'de mağlup olup Mısır'daki durumunun kötüleşeceğini anlayınca tekrar Osmanlı hükümetiyle anlaşma yollarını aramaya başlayacaktı. Bu arada, birleşerek hareket eden Rus ve Osmanlı donanmaları, Fransızları Adriyatik Denizi'nden

çıkarmaya muvaffak olduktan sonra burada Rusya'nın arzusu üzerine Cezayir-i Sebâ (Yedi Ada) Cumhuriyeti'ni kurmayı kararlaştırdılar.

Nihayet Fransa, Suriye'ye yaptığı hücumlardan bir sonuç alamayıp Doğu Akdeniz sahillerinde tutunamayacağını anlayınca 1801'de Mısır'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Fakat Mısır Savaşı'nı bitiren gerçek barış antlaşması, Osmanlıların dışında, Fransa ve İngiltere arasında 1802 yılında Amiens'de imzalanmıştır. Çünkü Mısır Meselesi aslında Fransa ve İngiltere'nin rekabetinden doğmuş ve faturası Osmanlı Devleti'ne kesilmiştir. Nitekim bundan böyle Osmanlı Devleti, kendi geleceğinin Avrupa devletleri arasında çok defa kendi temsilcileri olmaksızın karara bağlandığına sık sık şahit olacaktır.

Mısır Meselesi, yapılan antlaşmalara rağmen çözümlenmekten uzaktı. John Hutchinson kumandasında sözde Fransa'ya karşı çarpışmak için gelen İngiliz birlikleri Mısır'da kalmakta ısrar edince, III. Selim bu defa İngiltere'ye karşı Fransa'ya başvurmak zorunda kalmıştı. Mısır Memlûkları ise yabancı birliklerin kendi topraklarında bulunmasını fırsat bilip Osmanlı denetiminin yokluğundan istifade ederek taşra kasabalarına tam manasıyla hâkim duruma gelmiş bulunmaktaydılar.

İşte bu ortam içinde, sözde merkezî idarenin otoritesini sağlamlaştırmak için Mısır'a Arnavut birlikleriyle gelen Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Memlûk beylerinin özerklik arzularından ve aralarındaki sonu gelmez çatışmalardan faydalanarak kısa zaman içinde Kahire'de kendi hâkimiyetini kurabilmiştir. Mehmed Ali Paşa, Hüsrev Paşa kumandasındaki 5000 askeri ve küçük bir Nizam-ı Cedid birliğini mağlup ettikten ve merkezî idare tarafından Mısır'a vali tayin edilen Tahir Paşa'yı da kendi adamları vasıtasıyla öldürttükten sonra Kahire'yi işgal ve kendini kaymakam ilan etmiştir. Mısır'da Osmanlı askerî birlikleri arasında çıkan bu çatışmaların başlıca sebebi, Arnavut birliklerinin ödeneklerinin üçte bir azaltılarak geri kalan gelirin Nizam-ı Cedid askerlerine verilmesiydi.

Mehmed Ali, kendisine karşı gönderilen Osmanlı kuvvetlerini defalarca mağlup ettikten ve o zamana kadar yardımcıları olan

Memlûk reislerini ortadan kaldırdıktan sonra Kahire uleması ve ileri gelenleri tarafından Haziran 1805'te Sultan Selim'in gönderdiği Hurşit Paşa yerine Mısır valisi ilan edilmiştir. III. Selim, Mehmed Ali'yi zararsız hâle getirmeye çalışan Musa Paşa idaresindeki merkez ordu da başarısızlığa uğrayınca, Mehmed Ali'yi Mısır valisi olarak tanımak zorunda kalmıştır.

Neticede Fransa'nın Mısır'ı işgali yalnız Mehmed Ali idaresinde fiilen yarı özerk bir ülke yaratmakla kalmamış, Fransız ordusunu örnek alarak Nizam-ı Cedid'i kurmuş olan Müslümanlar arasında III. Selim'i destekleyen gruba karşı itimatsızlığın artmasına da sebep olmuştur.

İşte bu ortam içinde Necd'de başlayan Vehhabiler İsyanı, 1802'de yeniden alevlenmişti. Vehhabiler İsyanı aslında yalnız bir iktidar ve mevki davası değildi. Onlar, "medeniyet" adına ithal edilen Avrupa kültürünün İslâm devlet ve toplum ilkeleriyle bağdaşamayacağını ve getirilen yeniliklerin toplumu içten çökerteceğini iddia ediyorlardı. Vehhabi Hareketi'nin siyasi ve askerî lideri olan Abdülaziz bin Said, kısa sürede Hicaz ve Taif'i ele geçirdikten sonra, 1804'te Medine'yi işgal ederek Irak ve Suriye'de bulunan birçok aşireti de kazanmayı başarmıştır. Gerçi Vehhabiler Osmanlı merkezî idaresinin dayanak noktası olan Cidde Kalesi'ni alamamışlarsa da hac kervanını Medine'ye ve Arafat'a sokmamayı başarmışlardı. Hatta 1807'de hac kervanı Mekke'ye ulaşmadan geri dönmek zorunda kalmıştı. Vehhabilerin İslâmiyet'in temel ilkelerini korumak gerekçesiyle, İslâmiyet'in siyasi temsilcisi ve savunucusu mevkiinde olan halifeye, yani Osmanlı padişahına karşı giriştikleri savaş, III. Selim ve haleflerinin İslâm dünyasındaki nüfuzlarını zedelemiştir. Vehhabi İsyanı, 1817-1818'e, yani Mehmed Ali Paşa komutasındaki Mısır ordusunun Hicaz ve Necd'i ele geçirip Vehhabilerin bir kısmını idam etmesine kadar aralıklarla devam etmiş ve yüzyılın sonunda tekrar canlanmıştır.

19. yüzyılın başlarında patlak veren Sırp İsyanı, gerek mahiyeti gerek sonuçları bakımından hem Vehhabilerin hem de Mehmed

Ali'nin hareketlerinden çok farklıydı. Aslında bu bölgede kaynaşmalar daha 1790'larda başlamıştı. Avusturya sınırında bulunan Sırbistan, Rusya'dan kolayca yardım alabilen ve nüfusunun önemli bir kısmı Ortodoks olan bir bölgeydi. Üstelik Sırlar, kültürleri itibariyle de Avrupa'ya nispeten bir dereceye kadar yakındılar. Sırp Ayaklanması'nın asıl sebebi, yeniçeri yamaklarının Sırp köylülerine baskı yapmaları ve ellerinden topraklarını almak suretiyle mevki ve menfaatlerini tehlikeye sokmuş olmalarıdır. Her ne kadar Vidin ayanı Pazvandoğlu Osman'dan bir süre yardım görmüşlerse de bu yardım uzun sürmemiştir. Yamaklarla başa çıkmak için devletin, Sırp ileri gelenlerine vergi yerine yerli Sırp halkı arasından bir ordu kurmak ve silahlanmak izni vermesi de tehlikeli bir karar olmuştur. Bu arada önce Sırlara baskı yapan yamakları mağlup eden, bilahare fikrini değiştirerek onların başına geçen Halil Ağa, kendisine karşı gönderilen orduyu mağlup ettikten sonra yamaklara dayanan Cezayir dayılarının idaresine benzer bir idare tarzını Belgrad'a yerleştirmeye muvaffak olmuştur.

III. Selim, Mısır Savaşı 1801'de fiilen sona erince, Rumeli ve bilhassa Sırbistan'da ortaya çıkan kargaşalıkları bastırmak için Gürcü Osman Paşa yerine, Nizam-ı Cedid taraftarı olup iyi bir kumandan ve idareci olarak bilinen Hakkı Mehmed Paşa'yı daha önce de başarı ile yürüttüğü Rumeli valiliğine yeniden tayin etmiştir. Kararlarından hafif bir baskı ile vazgeçen ve çok defa devlet gailelerini, grup veya şahısları birbirlerine karşı kullanmakla halletmeye çalışan III. Selim'in, bu meselede de ayanların ve devlet ricalinin baskılarına dayanamayıp Gürcü Osman Paşa'nın kendisini aldatması sonucunda Hakkı Paşa'yı azletmesi ve Adalar'a sürmesi, Rumeli'deki kargaşalık ve emniyetsizliğin bir kat daha artmasına yol açmıştır.

Bu arada III. Selim, 1803 senesinin başında Yanya bölgesine hâkim olan Tepedelenli Ali Paşa'yı, kargaşalıkları bastırır ümidiyle Rumeli valisi tayin edip kısa bir süre sonra da çok kuvvetlendiğini görünce bu vazifesinden azletmiştir. Böylece Osmanlı idaresi, kendi iç meseleleri ile vakit kaybederken dağınık hâldeki Sırp çeteleri, 1802'de Avusturya ordusunda askerlik yapmış olan Kara Yorgi'yi (Georgeviç)

kendilerine kumandan seçerek etrafında birleştiler. Kara Yorgi, bir taraftan padişaha sadık olduğunu ve merkezî idarenin otoritesini sağlamlaştırmak için yalnız yeniçeri yamaklarına karşı mücadele ettiğini ileri sürüyor, diğer taraftan Sırp çetelerini düzenli bir ordu hâline getirmeye çalışıyordu. Nitekim çeteleri 30.000 kişilik bir ordu hâline gelen Kara Yorgi, Batı Sırbistan'da Avusturya'nın yardımı ile harekete geçen Jacob Nenadoviç'ten de yararlanarak yamakları mağlup etti. Böylece 1804'te Belgrad bölgesini ele geçiren Sırlar kısa bir süre sonra Osmanlı askerlerine karşı çarpışmaya başlamışlardı.

Ruslar ve Balkanlardaki Hıristiyanlar da Sırlara destek olmak için harekete geçtiler. Bu hadiselerin meydana geldiği 1804 senesi Sırp İsyanı'nın başlangıcı sayılır. Nihayet 1805'te Sırlar, Osmanlı Devleti'nin hatalarından istifade edip askerî güçlerini daha da kuvvetlendirdikten sonra bir *skupçina* (temsilci meclisi) kurdular ve dahası kısa bir süre sonra 21 Kasım 1805'te bu meclisi senato hâline getirdiler. Semendire de geçici olarak Sırbistan'ın başşehri oldu.

EKONOMİK VE SOSYAL DEĞİŞİM, AYANLAR VE MERKEZÎ İDARE

Osmanlı Devleti'nin, III. Selim ve II. Mahmud zamanında iç ve dış siyasetine etki eden bir diğer önemli gelişme de sosyal ve ekonomik bünye değişiklikleri ve bu değişiklikler neticesinde kuvvet kazanan ayanın sebep olduğu siyasi, idari ve askerî hadiselerdir.

Daha 17. ve 18. yüzyıllarda başlayan sosyal değişimler, 19. yüzyılda yeni siyasi ve toplumsal etkenlerin ortaya çıkması ile hem hız kazanmış hem de istikamet değiştirmiştir. 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın başlarında ziraat, iç ve dış pazarların talebine göre üretimini düzenlemek yoluna girmiştir. Zirai üretimi bu şekilde düzenlemek gayreti ise kaçınılmaz bir mesele olarak bir yerde hem devletin geleneğe bağlı sosyo-ekonomik âdet ve vazifelerine, toprak işletme şekillerine, vergi usullerine, hem de geleneğe bağlı devlet fikrine aykırı düşüyordu. 19. yüzyılın hemen hemen yarısına kadar, yüksek devlet makamlarında bulunan kimselerin tahsisatları, merkezî hazineden değil, devletçe

bu memurluklara ayrılan toprakların gelirlerinden karşılanıyordu. İktisadi kaynakları kendi kontrolü altında tutan merkezî idare, zirai gelirin büyük bir kısmını kendi memurlarına verdiği için Osmanlı Devleti'nde en yüksek gelir sahipleri memurlar ve bazı ticaret erbabı idi. 18. ve 19. yüzyılda ayanların ortaya çıkması ile zirai gelir kaynaklarının kontrolü bazı yerlerde merkezî idarenin elinden çıkarak ayana geçmeye başlamıştı.

Osmanlı Devleti'ndeki ticaret ve ziraatın genişlemesi, gelir dağılımını esastan değiştirmiş; dolayısıyla şehirlerin gıda maddelerini elde ettikleri yerlerin değişmeye başlaması sonucunda Rumeli'deki sınır bölgelerde bulunan ziraatçılar, mallarını daha yüksek fiyata dış pazarlara satmayı tercih etmişlerdir. Osmanlı şehirlerinin bir kısmı ise hem siyasi ve askerî güvenlikten hem de mesafelerin daha kısa oluşundan istifade etmek için gıda maddelerini kendilerine daha yakın bölgelerden temin etmeye başlamışlardır. Bu sayede Rumeli'de ve Anadolu'da, bazı bölgeler yatırım usullerini değiştirmek veya ziraat alanlarını genişletmek suretiyle bu yeni ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

İşte bu iç ve dış pazarların gıda taleplerini karşılama ve yüksek fiyatlardan istifade etme çabaları temelinde, Osmanlı Devleti'nin coğrafi, iktisadi ve mali bakımdan müsait bölgelerinde piyasa isteklerine ve kâr düşüncesine uygun olarak zirai üretim önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim rakamlar bu durumu açıkça göstermektedir. Avrupa ile olan ticaret 1780'lerde 3.000.000 sterlin civarında iken (Mısır ve Mora hariç), 1780-1830 arasında bu ticaret % 80 kadar artış kaydederek, sadece 1820'lerde hafif bir duraklama geçirdikten sonra, Kırım Savaşı senelerinde 16.000.000 sterlinin üzerine çıkmıştır. Rusya bu miktarlara dâhil değildir. Bu artışın en büyük kısmı ziraat alanında meydana gelmiştir. Gerçi uzun vadede Osmanlı tarımında meydana gelen bu gelişmelerin, devletin ve halkın menfaatine olacağı şüphesizdi. Fakat kısa vadede zirai gelişmeler, vergi gelirini azaltacağı gibi Osmanlı Devleti'nde en zengin ve nüfuzlu grup olan ricalin gücünü de sarsacağı benziyordu.